

Boekbesprekingen

W.J.T. Mitchell, *The last dinosaur book. The life and times of a cultural icon*. University of Chicago Press, Chicago en Londen 1998, ISBN 0-226-53204-6, 321 blz., US\$ 24,50 (f. 85,-).

Iedereen die de boekenmarkt een beetje in de gaten houdt zal zich verbazen over de wat belachelijke titel van dit werk. Dit is ostentatief allesbehalve het laatste boek over dinosauriërs; dagelijks verschijnen er nieuwe bundeltjes, de meeste bedoeld voor kinderen, over deze prehistorische beesten, ruimhartig voorzien van fantasierijke en doorgaans bijzonder bloederige afbeeldingen. Het is juist dit verschijnsel waarover Mitchell schrijft. W.J.T. (Tom) Mitchell adverteert zichzelf als 'iconoloog', iemand die de productie en consumptie van 'beelden' bestudeert en publiceerde al eerder uitgebreid over imagologie (*Iconology. Image, Text, Ideology* (1986)).

In een veertigtal hoofdstukken, die in willekeurige volgorde kunnen worden gelezen, poogt *The Last Dinosaur Book* door combinatie van voorbeelden uit wetenschap, literatuur en kunst een idee te geven wat ons zo fascineert aan deze al lang uitgestorven groep dieren. Gevraagd naar de redenen voor deze fascinatie antwoordde Stephen Jay Gould ooit: "big, fierce, extinct". Met andere woorden: op een vooral voor kinderen aantrekkelijke manier angstaanjagend maar tegelijkertijd niet bedreigend, dankzij de tijdspanse van vijftien tot twintig miljoen jaar die er tussen ons en de dinosauriërs ligt.

Een andere tegenstelling die Mitchell behandelt, is die tussen de twee overheersende beelden van de 'dinosaurius'. Van oudsher gold hij als metafoor voor traagheid, overbodigheid en (onherroepelijke) uitsterving. Die betekenis heeft het begrip nog steeds, maar anderzijds hebben films zoals *Jurassic Park* (1991) een heel ander type dinosauriër geïntroduceerd: een snelle, energieke en soms hoogst gevaarlijke 'turbo-

kip': 'nature red in tooth and claw'. Het opmerkelijke is dat deze twee metaforen naar het zich laat aanzien voorlopig naast elkaar blijven bestaan, elk in zijn eigen context.

Mitchell besteedt tevens aandacht aan de paleontologie, de wetenschap die fossiele resten bestudeert. De paleontologie wordt gedomineerd door een *frontier spirit* die elders allang is losgelaten en paleontologen conformeren zich dan vaak ook niet aan het bestofaste imago van de meeste overige wetenschappers. Paul Sereno van de Universiteit van Chicago werd een paar jaar geleden door lezers van het blad *People* tot één van de vijftig meest aantrekkelijke mannen in de VS gekozen, iets wat ongetwijfeld onmogelijk was geweest als de paleontologie niet zo'n Indiana Jones-achtig karakter (en een navenant media-appeal) zou hebben gehad. *The last dinosaur book* benadrukt ook deze kant, die van paleontologen als de laatste bedwingers van het onbekende en de romantiek die daarmee gepaard gaat.

De kritiek die vanuit wetenschappelijke hoek op Mitchell is losgelaten betreft met name de (wetenschappelijke) feitelijke accuratesse van zijn werk, en er moet worden toegegeven dat de man hier nog wel eens de mist ingaat. Anderzijds moet dat probleem niet te zwaar worden aangezet: het boek gaat in de eerste plaats helemaal niet over dinosauriërs. Als studie van populaire cultuur had Mitchell evenzogoed een heel ander begrip kunnen pakken, zoals treinen (waarom is ons beeld van de 'trein' nog altijd bepaald door een stoomlocomotief?), bomen, of de kleur blauw.

Een aantal historische misvattingen is storender. Mitchell is een Amerikaan en zijn boek gaat in eerste instantie over populaire cultuur in de VS, wat ervoor zorgt dat iemand die bekend is met wat bredere aspecten van de geschiedenis van de paleontologie nog wel eens de wenkbrauwen wil fronsen bij de accenten die hij hier en daar legt.

Zijn aandacht voor het paleontologische werk van Thomas Jefferson staat in geen verhouding tot 's mans betekenis voor het vakgebied, en Mitchells schijnbare veronderstelling dat dat werk doorslaggevend was voor de aandacht die later in de VS voor paleontologie ontstond wordt nergens op een overtuigende wijze duidelijk.

Daarbij vergaloppte de 'iconoloog' Mitchell zich hier en daar nog wel eens in zijn analyse, bijvoorbeeld wanneer hij Howard Hawks' *Bringing Up Baby* interpreteert als "an anarchist shattering of the constitutional framework". Dat mag wellicht gelden voor het filmgenre waar *Bringing Up Baby* deel van uitmaakt, de film zelf is toch weinig meer dan een sterren-vehikel waarin Cary Grant en Katharine Hepburn de gelegenheid wordt gegeven hun gevatheid in *one-liners* uit te dragen. Overigens wel één waarin de associatie van dinosauriërs met dufheid, starheid en traagheid weer naar voren komt. Elders compenseert Mitchell dit gebrek echter ruimschoots door als eerste aandacht te vragen voor de verwerking van dinosaurius-beelden door moderne kunstenaars, zoals van de 'nieuwe' dinosaurius-metafoor, waarbij hij zich zowel op reconstructies richt (Gregory Paul, p. 193), als op abstracte kunstvormen (Allan McCollum, p. 139).

Voor de technische verzorging van het boek niets dan lof. De veertig hoofdstukken zijn uitgebreid voorzien van kleuren-illustraties, variërend van tentoonstellingsfoto's tot pagina's uit *Calvin & Hobbes*. De pagina's 95 tot en met 217 bevatten zelfs (in de rechter bovenhoek) een *flip-book* versie van *Gertie the Dinosaur*, de eerste (teken)film (1912) waarin een dinosaurius de hoofdrol speelde.

Wie inhoudelijke informatie over dinosauriërs zoekt dient dat elders te doen, maar iedereen die inzicht wil krijgen in de geschiedenis van de bestudering van dinosauriërs of in hun plaats binnen de Amerikaanse populaire cultuur kan bij Mitchell ruimschoots terecht.

Ilja Nieuwland

Barend van Heusden, Els Jongeneel ed., *De spiegel van Stendhal. Over de weergave van de werkelijkheid in literatuur*, Historische Uitgeverij, Groningen 1998, ISBN 90 6554 492 5, 220 blz., f 65,-.

Met de verbeelding van de werkelijkheid in de geschiedschrijving en literatuur gaan bijna net zoveel discussies gepaard als met de ervaring van de werkelijkheid. Talloze filosofen hebben door de eeuwen heen een antwoord proberen te geven op het hoe en wat van onze ervaring. De bundel *De spiegel van Stendhal* neemt zich voor de verbeelding van de werkelijkheid in de literatuur te bespreken. Hierbij komen ook de terreinen van de geschiedschrijving en de kunst kort aan de orde. De metafoor van de roman als spiegel van de werkelijkheid wordt door de redacteurs als niet meer dan een metafoor afgedaan. Toch vragen Barend van Heusden en Els Jongeneel met goed recht aandacht voor de mogelijkheden die van gedachten over literatuur als verbeelding van de werkelijkheid uitgaan voor zowel de literatuurwetenschappen als de geschiedenis.

Erich Auerbachs boek *Mimesis. Dargestellte Wirklichkeit in der abendländischen Literatur* vormt het vertrekpunt van deze bundel. Auerbachs studie over de literaire weergave van de werkelijkheid, is een geschiedschrijving van de verbeelding van de werkelijkheid in de westerse literatuur van Homerus tot Virginia Woolf. De auteur beschrijft uitvoerig talloze romans, waarbij de theoretische aspecten over mimesis, realisme, representatie en werkelijkheid naar de achtergrond worden geschoven.

Juist de termen realisme en representatie van de werkelijkheid staan hier centraal. De spanning tussen werkelijkheid en tekst, de status van een representatie en de vraag naar wat een realistische weergave is, klinken in bijna alle artikelen door. De spiegel van Stendhal is onderverdeeld in vier delen met drie artikelen. In het eerste deel richten de auteurs zich voornamelijk op de theoretische vragen die door Auerbachs *Mimesis* worden opgeroepen. Christopher

Boekbesprekingen

Prendergast bijt het spits af met een studie naar het begrip realisme. De auteur vraagt zich af hoe het mogelijk is dat het begrip realisme aan het eind van de twintigste eeuw nog steeds onderwerp van studie is, hoewel het door het modernisme definitief leek te zijn afgevoerd. Hij schetst de verandering van de term vanaf de Marxistische literatuurtheorieën, via het structuralisme en post-structuralisme naar de huidige feministische theorie. In deze laatste theorie stelt Raymond Williams dat er een verband is tussen lichaam taal, ervaring en kennis, waarin realisme nog bij lange na niet is uitgestorven.

Barend van Heusden maakt vervolgens een onderscheid tussen verschillende vormen van realisme, die allen verbonden zijn aan een eigen semiotische strategie. De mate van realisme van een tekst moet volgens Van Heusden bekeken worden in samenhang met de bijbehorende semiotische strategie. Elke representatie is realistisch, schrijft de auteur. Realisme rechtvaardigt zelfs de representatie. Van Heusden geeft de term realisme een bredere betekenis dan gangbaar. Tegelijk met de meervoudigheid van het begrip realisme stelt hij het begrip representatie aan de orde. Juist het ontbreken van een eenduidige inhoud van beide begrippen, maakt discussie erover noodzakelijk en onontkoombaar.

Het derde theoretische artikel richt zich tevens op de representatie, maar dan in relatie tot de presentatie. De presentatie van objecten in een schilderij verschilt wezenlijk van wat die presentatie representeert. Na een analyse van het gebruik van presentaties van objecten en de literaire representatie van het tijdsbesef in Dostojevski's *Misdaad en straf* besluit Mooij dat beide in een spanning tot elkaar staan en elkaar tegelijkertijd beïnvloeden.

Het tweede deel van *De spiegel van Stendhal* heeft betrekking op Erich Auerbach zelf en zijn boek *Mimesis*. Frank Ankersmit stelt dat de historicistische opvattingen van Auerbach doen vermoeden dat hij van mening was dat het realisme alleen kon worden gedefinieerd door de geschiedenis er-

van te geven. In het verdere verloop van het artikel toont Ankersmit echter aan dat Auerbach wel degelijk normatieve opvattingen hanteert in zijn bespreking van de geschiedenis van het realisme in de literatuur. Ankersmits artikel is het eerste dat daadwerkelijk op Auerbachs boek ingaat. Ondanks Ankersmits uitleg van de termen die Auerbach gebruikt, zoals zijn *figura*-begrip, zijn deze soms moeilijk te begrijpen.

Jürgen Pieters probeert Auerbach te plaatsen in de traditie van de literatuuranalyse tussen 'old' en 'new historicism'. Hij stelt zich de vraag of men Auerbach moet onderbrengen bij de traditie die de literaire tekst ziet als een harmonieus geheel of bij de latere opvattingen van het 'new historicism' en post-structuralisme die meer oog hebben voor heterogeniteit en differentiatie. Tegenover deze nieuwe opvattingen valt Auerbach meer bij het 'old historicism' te plaatsen, aldus Pieters.

Auerbach richt zich in zijn boek alleen op literatuur. Hij geeft geen verdere meningen over hoe zijn opvattingen over realisme en representatie van de werkelijkheid ook kunnen gelden voor andere kunstuitingen. John Neubauer onderzoekt daarom hoe kunstenaars als Schiller, Verdi en Monet binnen Auerbachs begrippenapparaat kunnen worden gezien. Met *Mimesis* als aanknopingspunt concludeert de auteur dat juist de opkomst van een nieuw subjects-begrip en de subjectieve perceptie van de beeldende kunsten in de negentiende eeuw niet binnen Auerbachs realisme-begrip passen.

Mimesis dient in het derde en vierde deel van de bundel als een uitgangspunt van waaruit de geschiedenis en de literatuur wordt onderzocht. Vanuit Auerbachs notie van sublimering van de werkelijkheid in het zeventiende-eeuwse Franse toneel en het absolutisme, probeert Ellen McClure aan te tonen hoe de protestanten onder Lodewijk XIV door middel van realistische beschrijvingen van de werkelijkheid het door het absolutisme in stand gehouden geocentrische beeld van de Staat proberen

te ontmaskeren. Om de werkelijkheid van de zeventiende eeuw te laten spreken maakt McClure gebruik van egodokumenten van Jean Marteilhe, een protestant op de koninklijke galeien. Zij concludeert dat het protestantse verzet maar ten dele stand hield tegen de overmacht van het absolutisme.

McClure haalt in deze beschrijvingen de zeventiende eeuw erg dichtbij. Alle theorieën ten spijt zijn het juist de beschrijvingen van de werkelijkheid die aan het begrip realisme de beste inhoud geven. McClure geeft het pleidooi voor het gebruik van literaire bronnen voor historisch onderzoek van Svend Erik Larsen in het volgende artikel zijn benodigde rechtvaardiging. Dit door de positivistische school in de geschiedbeoefening niet als volwaardig erkende bronnenonderzoek, kan volgens Larsen voor de geschiedschrijving en literatuuranalyse vruchtbaar zijn, zij het dat het lezen van bronnen, historische en literair, zorgvuldig gebeurt. Deze combinatie tussen beide terreinen waar Larsen meer mogelijkheden voor ziet dan alleen aanvulling op het al bestaande bronnenonderzoek, is een centrale discussie van deze bundel. Tussen de cultuur- en mentaliteitsgeschie-

denis en de literatuurwetenschappen is er sprake van interdisciplinariteit, gewoonweg omdat beide vakgebieden vergelijkbare vragen stellen; naar de aard van de werkelijkheid en naar begrippen als realisme en representatie.

De spiegel van Stendhal is een bundel die vragen en thema's ter discussie stelt. De bundel toont aan dat Auerbachs *Mimesis* een boek is dat nog steeds voldoende inspireert om het hele gebied tussen literatuur en geschiedenis te exploreren. Zowel historische vraagstukken als beschouwingen over modern drama en postmoderne literatuur in het laatste deel van de bundel zijn terug te voeren naar Auerbachs boek. *De spiegel van Stendhal* roept moeilijkheden op op de momenten dat niet duidelijk is welke definitie gebruikt worden bij de sleuteltermen als realisme, representatie en mimesis. De relatieve onbepaaldheid van deze termen dwingt de auteurs ook steeds een theoretische verklaring te geven. Maar het is ook dezelfde onbepaaldheid die voedingsbodem is voor artikelen en bundels als deze.

Luc Wiert